Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi
Third Sector Social Economic Review
57(1) 2022, 160-174
doi: 10.15659/3.sektor-sosyal-ekonomi.22.02.1696

Araştırma Makalesi

Prekaryalaşma Sürecinde Beyaz Yakalıların Sınıfsal Açmazları[1]

Class Impasse of White Collars in Precarialization Process

Emre EZGİN

Serbest Araştırmacı, Dr.

mr.ezgin@gmail.com

https://orcid.org/0000-0001-9455-4263

Makale Geliş Tarihi	Makale Kabul Tarihi
21.09.2021	**02.02.2022**

Öz

Bu çalışmanın amacı, beyaz yakalıların prekaryalaşma sürecinin Marksist sınıf yaklaşımları ekseninde tutarlı bir analizinin mümkün olup olmadığını tespit ederek, esnek birikim rejimi bağlamında orta sınıfların sınıfsal konumlarının dönüşümünü ve bu dönüşümün sınıf mücadeleleri ve sınıf bilinci ekseninde etkilerini açımlayabilmektir. Küreselleşmeyle birlikte sermayenin hareket kabiliyeti sayesinde özgürleşmesi ve sorumsuzlaşması, devletin neoliberal akıl ekseninde sermaye lehine müdahaleleri, özellikle beyaz yakalıların toplumsal olarak üretilen riskleri bireysel sorumluluk ekseninde deneyimleyerek kırılganlaşmasını tetiklemektedir. Prekaryalaşma olarak nitelendirilen bu kırılganlaşma süreci; beyaz yakalıların muğlak ve çelişkili yapısının sorgulanması ve sınıfsal konumlarının tanımlanması gerekliliğini gündeme getirmektedir. Marksist sınıf yaklaşımların orta sınıfların sınıfsal konumuna yönelik temkinli tutumları, çalışma ilişkileri ve toplumsal ağlar ekseninde, prekaryalaşma sürecinin sonuçlarına ve çözümüne yönelik önemli bir alanı ıskalamalarına sebebiyet vermektedir. Bu çerçevede, derinleşen güvencesizleştirilme sürecinin, beyaz yakalıların proleterleşmesine ve proleter sınıfın genişlemesine indirgenmesi, proleter sınıf bilincindeki ve kolektif sınıfsal mücadelelerdeki gerilemeyi açıklamada yetersiz kalmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Beyaz Yakalılar, Marksist Sınıf Analizi, Prekaryalaşma, Proleterleşme, Sınıf Bilinci*

Abstract

The purpose of this study is to explore the transformation of the class positions of the middle-classes in the context of the flexible accumulation regime and the effects of this transformation on the axis of class struggles and class consciousness by determining whether a consistent analysis of the precariatization process of white-collar workers on the axis of Marxist class approaches is possible or not. Along with globalization, the liberation and irresponsibility of capital thanks to its mobility, state interventions in favor of capital on the axis of neoliberal reason, triggers especially the fragility of white collar people by experiencing socially produced risks on the axis of individual responsibility. This process of fragility, which is characterized as precarianism, raises the need to question the ambiguous and contradictory structure of white collars and define their class position. The cautious attitude of Marxist class approaches, to the class position of the middle classes causes them to miss an important area for the results and solution of the precarianization process on the axis of working relations and social networks. In this context, reducing the process of deepening losses to white collar proletarianization and the

[1] Bu çalışma, yazarın İstanbul Üniversitesi'nde 20.06.2018 tarihinde savunulan "Gezi Parkı Eylemliliğinin İdeolojik Arka Planına Dair Eleştirel Bir Analiz: Sınıfsal Bir İsyanın Kente Hak Talebi Ekseninde Politik Yansımaları" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

Önerilen Atıf /Suggested Citation
Ezgin, E., 2022 Prekaryalaşma Sürecinde Beyaz Yakalıların Sınıfsal Açmazları, *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi,* 57(1), 160-174.

expansion of the proletarian class, fails to explain the decline in the proletarian class consciousness struggle and collective class struggle.

Keywords: *White Collar, Marxist Class Analysis, Precarianism, Proletarianism, Class Consciousness*

1. Giriş

Geç dönem kapitalist üretim ilişkilerinin neoliberal esnekleşme sürecindeki dönüşümü, toplumsal sınıfların sınıfsal konumlarını ve sınıf içi homojen ve heterojen unsurlarını yeniden şekillendirmektedir. Bir başka ifadeyle, üretim ilişkilerinin dönüşümü, sınıfsal unsurların dinamik ve antagonistik yapısı çerçevesinde, sınıf mücadelelerini ve toplumsal ağları dönüştürmektedir. Bu dönüşüm sürecinde orta sınıfların muğlak ve çelişkili yapısı sınıfsal mücadeleleri önemli ölçüde belirleyici bir etkiye sahipken, beyaz yakalıların güvencesizleştirilmeye maruz kalmasıyla bu etki pekişmektedir. Bu dönüşüm sürecinde, bir yandan klasik Marksist yaklaşım kolektif işçi kapsamında beyaz yakalıların proleterleştiğini vurgularken, diğer yandan post-Marksistler orta sınıfların çelişkili sınıfsal konumları bağlamında, artı değer ilişkilerinin ötesinde ideolojik ve politik eksende sınıfsal ilişkileri yorumlayarak ikili sınıf yaklaşımına tıkıştırılan orta sınıflara alan kazandırmışlardır.

Bununla birlikte, prekaryalaşma sürecinin yeni sınıfsal oluşumlara zemin hazırladığını vurgulayan yaklaşımlar da söz konusudur. Örneğin, Standing'in "oluşmakta olan bir sınıf" olarak iddia ettiği, kaygıları ve güvencesizlikleri ekseninde "yeni ve tehlikeli bir sınıf" olarak betimlediği "prekarya"nın vurgulanmasında post-Marksistlerin orta sınıflara yönelik sınıf yaklaşımının etkisi muhtemeldir. Standing'e göre prekarya, "precarious" (güvencesiz) ve "proletariat" (proletarya) kelimelerinin bileşiminden elde edilen bir sınıf iddiasını taşımakla birlikte proleter sınıf bilincinden yoksun ve toplumsal olarak üretilen riskler karşısında bireysel mücadelelerle tutunmaya çalışan kaygılı ve güvencesiz bir kitleyi ifade etmektedir. Prekaryalaşma sürecinin irdelenmesinin sınıfsal mücadelelerin dönüşümünde ve güvencesizliğin toplumsal tezahürlerinin açıklanmasında kayda değer bir açılım sağlayabilir. Bu çerçevede, sınıf analizini toplumsal çözümlemelerin merkezine alan ve kapitalist üretim ilişkilerinin çelişkilerini ve çatışma noktalarını temellendiren klasik ve post-Marksist sınıf yaklaşımlarını karşılaştırılarak, prekaryalaşma özelinde beyaz yakalıların sınıfsal konum ve farkındalık ilişkilerini detaylandırılmaya çalışılacaktır.

Prekaryalaşma sürecinin gelişimini, beyaz yakalıların sınıfsal konumlarına ve sınıf mücadelelerine yönelik olası etkilerini anlamlandırabilmek için, öncelikle klasik Marksist sınıf analizi varsayımlarını, "mülkiyet" ve "artı değer" ilişkileri üzerinden incelenecektir. Sonraki aşamada, kapitalist yeniden üretim ilişkilerinin, emeğin yeniden üretimi sürecinde meydana getirdiği niteliksel ve organizasyonel dönüşümlerin, "üretken emek" - "üretken olmayan emek", "maddi emek" - "gayri maddi emek" gibi ayrımlar çerçevesinde, post-Marksist düşünürlerin sınıfsal yaklaşımları ve olası sonuçları incelenecektir. Bu sayede, prekaryalaşma sürecinin beyaz yakalıları üzerindeki etkilerini, sınıfsız bir yaklaşımla mı, yeni bir sınıfla mı yoksa mevcut katmanların proleterleşmesi üzerinden mi açıklanması gerekliliğini karşılaştırmalı olarak ele alınacaktır.

Bu çalışmanın amacı, beyaz yakalıların prekaryalaşma sürecinin Marksist sınıf yaklaşımları ekseninde tutarlı bir analizinin mümkün olup olmadığını tespit ederek, esnek birikim rejimi bağlamında orta sınıfların sınıfsal konumlarının dönüşümünü ve bu dönüşümün sınıf mücadeleleri ve sınıf bilinci ekseninde etkilerini açımlayabilmektir. Çalışmada, etik kurul izni gerektiren bir durum söz konusu değildir.

2. Yöntem

Kapitalist üretim ilişkilerine içkin esnek birikim rejiminin çalışma ilişkilerine yönelik güvencesizliği derinleştiren uygulamaları özellikle beyaz yakalıların prekaryalaşmasına sebebiyet vermesi sonucu orta sınıf analizleri özelinde sınıfsal tartışmaları güncel bir boyut kazandırmıştır. Bu çalışmada, Marksist sınıf analizinin klasik ve çağdaş versiyonları karşılaştırılarak, prekaryalaşma sürecinin açımlanmasında yeterliliğini sorgulayan kuramsal bir tartışma içeren nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır.

3. Marksist Sınıf Yaklaşımında Orta Sınıfların Çelişkili ve Muğlak Konumu

3.1. Klasik Marksist sınıf yaklaşımında orta sınıfların proleterleşen konumu

Avrupa'da sanayi devriminin etkisiyle oluşan endüstriyel işçi sınıfı, yıkılma sürecine giren feodalizm, kırdan kente doğru yoğun göç sonucu şekillenen kentli toplumun sosyo-kültürel yapısı ''toplumsal sınıf'' kavramının vuku bulmasında önemli dönüşümlerdir (Yıldız ve Baş, 2017, s.152). Marksist sınıf analizinde, sınıf gerçeği anlaşılmadan tarihin kavranamayacağı vurgulanır. Bunun nedeni, "tarih, sınıf mücadelelerinin tarihidir" (Marx ve Engels, 2007, s.46) anlayışı olmakla birlikte bir toplumun özgül sınıfsal yapısı anlaşılmadan, söz konusu topluma yönelik olgunlaşmış bir tahlil yapılamayacağı öngörülmektedir. Marx'ın sınıf olgusunu önemsemesinin altında iki temel neden bulunmaktadır: Bunlardan ilki, sınıfsal ayrımların kapitalist üretim ilişkileri içindeki özgül işlevini anlamlandırarak, kapitalizmin doğasını irdelemek; ikincisi ise, sınıfsal dönüşümleri tespit ederek, kapitalizmin nesnel koşullarını formüle etmektir (Öngen, 2014, s.67-70). Marx, toplumsal dönüşümleri sınıfsal mücadelelere bağlamakla birlikte, toplumsal çeşitlenmelerin ve eşitsizlikçi ilişkilerin temelinde de sınıf ilişkilerinin bulunduğunu vurgular (Wright, 2014, s.45).

Mevcut kapitalist üretim ilişkileri içerisinde, insanlar geçimlerini sağlamak için üretim sürecine dahil olurken, birbirleriyle zorunlu olarak ilişki içerisine girerler (Marx ve Engels, 2015, s.39). Üretim ilişkilerinin taraflarından biri, üretim araçlarının mülkiyetini elinde bulunduran ve ücretli emeği sömüren burjuvazi, diğeri ise, yaşayabilmek için işgücünü satmak zorunda olan -sömürülen- proletaryadır. Üretim ilişkileri içerisinde karşılaşan bu iki taraf, o ilişkiye özgü sınıfları meydana getirirler (Marx ve Engels, 2015, s.43). Klasik Marksist sınıf analizinde bu iki tarafın antagonistik karakterinin açımlanabilmesi için "artı-değer" ilişkileri üzerinden ikili sınıf düzleminde bir üst soyutlama yöntemiyle değerlendirme yapılır (Öngen, 2014, s.80).

Klasik Marksist yaklaşıma göre, kapitalist üretim ilişkilerinin dönüşümünün bir sonucu olarak, tüketim, denetim, yönetim ve bölüşüm ilişkileri bazında kafa-kol emeği, maddi-gayri maddi emek ve sektörel açıdan gerçekleşme olasılığı olan her türlü heterojen etkileşimlerin, üretim araçlarına yönelik mülkiyet ilişkilerinden doğan sınıf ilişkilerinin ardına geçemeyeceği varsayılır. Bu çerçevede emeğin heterojenleşen her unsuru (özellikle üretken emek ve üretken olmayan emek ayrımı), "artı-değer" üretiminde emeğin rolü açısından kodlandığında önemsizleşir ve "kolektif emeğin" bütüncüllüğüyle artı-değer ilişkileri ekseninde aynı paydada değerlendirilir. Bu bakış açısı, proletaryanın devrimci potansiyelini ve bilinçsel işlevini muhafaza eden, sınıf mücadeleleri ekseninde, sınıfsal ayrışmaların önüne geçen ve olası sınıfsal ittifakların önünü açan bir süreci öngörerek, proletaryanın saflarını sıklaştırma kaygısı taşımakta olduğu ifade edilebilir.

Marx'a göre sınıflar, bağımlılık ilişkileri neticesinde var olan özneler iken, bu özneler arasında yaşanan mülkiyet ve artı değer ilişkileri ekseninde açığa çıkan sömürünün meydana getirdiği çıkar karşıtlığı sınıfsal çatışmaların temel kaynağını teşkil eder. Burada önem atfedilen temel husus, en çok sömürülen sınıfın proletarya olduğu vurgusudur (Öngen, 2014, s.76-77). Söz konusu sömürü ilişkileri ideolojiden bağımsız olmamakla birlikte, bu süreci idrak edecek sınıf bilincinin oluşum süreci, sınıflar arası antagonistik yapıyı şiddetlendiren nesnel koşullar tarafından belirlenir. Söz konusu nesnel koşulların, zamanla orta sınıfları, proletaryanın saflarına iterek, söz konusu sınıfların tutucu karakterini devrimci bir potansiyele dönüştüreceği öngörülür (Marx ve Engels, 2007, s.59). Bunun sonucunda, proletarya içi farklılıkların ileriye dönük önemsizleşeceği ve ikili sınıfsal yapı arasındaki eşitsizliğin belirginleşeceği iddia edilir. Öyle ki, Komünist Manifesto'da, kendisini sürekli yenileyen yeni bir küçük burjuvazinin oluşumundan bahsedilmekle birlikte rekabet nedeniyle tedrici olarak proletaryanın arasına fırlatılıp atılmakta olduğu vurgulanmaktadır (Marx ve Engels, 2007, s.75-76).

Klasik Marksist sınıf yaklaşımı, sınıfsal ve bilinçsel farklılıkları ile orta sınıfların muğlak konumlarını vurgularken, söz konusu farklılıkların kesişim noktalarında, proletarya ile meydana gelebilecek olası duygudaşlıkları ve ortaklıkları ön planda tutarak olası sınıfsal ittifaklara yönelik imkan tanıyan iyimser bir yaklaşım sergiler (Marx, 1966, s.193-194). Bir sınıfa ait olan gruplar, "kendinde sınıf" ve "kendisi için sınıf" gibi farklı sınıfsal farkındalıklar içinde olsalar da bu yaklaşım, sınıfsal konumları açısından bu ayrımı arka plana atar. Klasik Marksist yaklaşıma göre, her ne kadar sınıfsal konumların belirleniminde "kendinde sınıf "ve "kendisi için sınıf" ayrımı önemsizleşse de sınıfsal mücadelelerin olgunlaşması ve olası sınıfsal ittifakların başarısı için proletaryanın devrimci potansiyelini sınıf bilinci

ya da "kendisi için sınıf" farkındalığının gerekliliği üzerinden açıklamayı tercih eder (Öngen, 2014, s.86). Buna göre, bir sınıfa ait üyelerde, ortak bir sahiplenme ve yaşam biçiminden kaynaklanan bir inanç paydası vuku bulmadıkça, sınıf bilinci ve devrimci bir potansiyelden bahsedilemeyeceği vurgulanır (Öngen, 2014, s.73).

Klasik Marksist yaklaşım, statik bir bakış açısıyla orta sınıfların sınıfsal gerçekliğini geçici niteliğe sahip oldukları gerekçesiyle dikkate almamakla birlikte özellikle beyaz yakalıların dönüşen üretim ilişkilerindeki rolünü ve bilgi toplumuna geçişle birlikte altın yakalılara doğru genişleyen sınıfsal genişlemeyi görmezden gelmişler ya da proletarya içindeki katmanlaşmayla açıklamaya çalışmışlardır. Halbuki Marx, artı-değer kavramının kapitalist üretim ilişkileri içerisindeki ana konumunu tarihsel bir gerçeklik olarak vurgulayabilmek için ikili sınıf yapısını ön plana çıkarmış olsa da, üretim ilişkilerinin dönüşümünün belli evrelerinde bazı sınıfların ortadan kalkabileceğini, bazı sınıfların ise ortaya çıkabileceğini ve mevcut sınıfların genişleyebileceğini vurgulamaktan imtina etmemiştir (Balaban, 2013, s.30). Bu çerçevede sınıfların statik unsurlar olmadığını üretim ilişkilerinin dönüşümüne bağlı olarak dinamik bir seyir izlenebileceğinin ipuçlarını vermektedir. Öyle ki Marx'ın, Komünist Manifesto'da, "Feodal toplumun çökmesiyle oluşan modern burjuva toplumu, sınıf karşıtlığını ortadan kaldırmış değil. Yalnızca, eskilerin yerine yeni sınıflar, yeni ezme koşulları, yeni mücadele biçimleri getirmiştir" ifadesi sınıfın dinamik yapısını destekler niteliktedir (Marx ve Engels, 2007, s.47).

Marx, sınıfsal konumları belirleme sürecinde, birikim rejiminin üretim ve bölüşüm ilişkilerinde kuramsal ve tarihsel açıdan bir rol üstlenen toplumsal unsurların ilişkisel bütünlükleri dikkate almaktadır (Balaban, 2013, s.32). Bu bağlamda orta sınıflara yönelik analiz yapılırken aynı yöntemin uygulanmasına dönük bir hassasiyet gösterilmesi elzemdir. Marx, burjuvazi ile proletarya dışında sınıfların ortaya çıkma potansiyelini vurgulamakla birlikte, orta sınıfların sermayeye yönelik üstlendiği işlevin önemini vurgulamaktan geri durmaz. Bu çerçevede Marx, Artı Değer Kuramları'nda, Ricardo'yu makineleşmenin orta sınıfları genişlettiğini ve heterojenleştirdiğini görememesine yönelik eleştirilerde bulunmuştur (Öngen, 2014, s.82): "Ricardo'nun vurgulamayı unuttuğu şey, işçi ile sermayedar ve toprak sahipleri arasında duran orta sınıfların sürekli büyümesidir. Orta sınıflar gittikçe artan şekilde gelirden beslenirler. Bu sınıflar çalışan kesim üzerinde gittikçe artan bir yük yüklerken en üstteki yüzde birin toplumsal güvenliğini ve gücünü arttırırlar" (Marx, 1999, s.549).

Marx, sınıfsal konumları belirleme sürecinde artı-değer ilişkilerinin mülkiyet odaklı yaklaşımını benimsemekle birlikte üretim ilişkilerinin dönüşümüne bağlı olarak sınıfsal konumların dönüşebileceğine dair öngörüde bulunmaktadır (Marx ve Engels, 2007, s.50). Ancak Marx'ın üretken emeğin tanımına yönelik farklılaşan tutumu, orta sınıfların geçici niteliğine dair vurgusu ve orta sınıfların mülkiyet ilişkilerindeki antagonistik düzlemde belirgin bir çözümlemeye dahil etmemesi, esnekleşen üretim ilişkilerinin dönüştürdüğü sınıfsal konumların -özellikle orta sınıfların- analizini kısırlaştırmaktadır. Öyle ki, klasik Marksist yaklaşımın esnekleşen üretim ilişkilerinin neden olduğu güvencesizliğin -altın yakalıları da kapsayacak bir biçimde- beyaz yakalılara yönelik derinleşen etkilerini açıklamada yetersiz kalmaları ve süreci proleterleşmeden öteye taşıyamamaları, bu kısırlığın tezahürleri olarak ifade edilebilir.

3.2. Post-Marksist sınıf yaklaşımında orta sınıfların çelişkili konumu

Klasik Marksist yaklaşımının sınıfsal konumları iki temel sınıf arasındaki çatışmaya indirgemeleri ve diğer sınıfları "ara tabakalar" içine sıkıştırıp, geçici niteliğine atıfta bulunarak proletaryayı niceliksel olarak genişletme çabaları, dönüşen üretim ilişkilerin dinamik sınıfsal konumlara yönelik niteliksel dönüşümlerin havada kalmasına sebebiyet vermektedir. Post-Marksist yaklaşım, bu soruna kayıtsız kalmayarak orta sınıfları bir katmanlar bütünü olarak ele almak yerine, sınıfsal bir rol ve konum atfetmişlerdir. Bu çerçevede, gerek yapısal açıdan orta sınıfların üretken ve üretken olmayan emek ayrımı ekseninde denetim ilişkilerindeki ideolojik ve politik tehlikeler dikkate alınarak "yeni küçük burjuvazi" özelinde yeni bir orta sınıf tanımlamasına gidilmiş (Poulantzas, 2013, s.272) gerekse orta sınıfların çelişkili ve muğlak yapısı dikkate alınarak emek karakterli bazı kitlelerin proleter kalıpların dışında kaldığını ve söz konusu kitlenin sınıflar arası ilişkilerdeki yerinin tespit edilmesi gerekliliği vurgulanmıştır (Wright, 2016, s.55-58).

Marksist sınıf analizinde orta sınıflar olarak nitelendirilen küçük burjuvazi, çağdaş sınıfsal yaklaşımlarda kapitalizmin gelişimine bağlı olarak eski ve yeni biçiminde ikiye ayrılmakla birlikte, eski

küçük burjuvazi, kapitalizmin erken dönem aşamalarında işlevini zamanla yitiren bir katman olarak ifade edilmektedir. Bu yapının temel bileşenleri, küçük ticaret erbabı ve zanaatkarlar olarak ifade edilebilir (Poulantzas, 2013, s.274). Teknolojinin gelişmesiyle birlikte sermayenin yeni sahalara girerek örgütlülüğünü artırması, küçük burjuvazinin kaçınılmaz bir biçimde rekabet edemez hale gelip sınıfsal zeminini kaybetmesine neden olmuştur. Bu durum en basit örnekle, mahallelerdeki bakkalların yerini, örgütlü sermayenin her mahallede, bakkalların rekabet edemeyeceği bir biçimde küçük ölçekli marketler oluşturmasıyla ifade edilebilir (Savran, 2014, s.38).

Tekelci kapitalizmin kendi gelişme dinamikleri içerisinde sürekli yeniden üretilen ve eskiye kıyasla artma eğiliminde olan "yeni küçük burjuvazi", "bağımsız profesyoneller", "serbest meslekler", "beyaz yakalılar" ve nihayet bilgi toplumuna geçişle birlikte "altın yakalılar" olarak anılan faaliyet dallarında bulunan kesimi temsil eder (Poulantzas, 2013, s.281). Stewart'a göre, emeğin hammaddesi ve ürünü enformasyon olan bilgi işçileri, Drucker'a göre, özellikle gelişmiş ülkelerde öğretmenleri, hekimleri, teknisistleri ve yöneticileri içine alan bilgi işçilerinin önemi periyodik olarak artmaktadır (Zaim ve Koçak, 2010: 2). Özellikle bilişim ve teknolojideki gelişmelere paralel olarak beyaz yakalılar içinde genişleyen, ileri teknolojinin getirdiği yeni üretim tekniklerine ve ilişkilerine kolayca hızlı bir biçimde adapte olabilen, bilginin üretilmesinde, kullanılmasına ve geliştirilmesine katkıda bulunan ve nihayetinde sentez ve analiz yetenekleri sayesinde problem çözebilen bilgi işçileri ya da altın yakalılar olarak adlandırılan bir tabaka, üretim ilişkilerinin denetlenmesinde ve yönlendirilmesinde kilit bir önem arz etmekte olduğu ifade edilebilir (Koçak ve Uygun, 2011: 2770).

Bu tabakanın "altın yakalı" olarak nitelendirilmelerinin temel nedeni; bilgiyi organizasyon ekseninde bir değere dönüştürme kabiliyetine sahip olmalarıdır (Zaim, 2004: 592). Bu bağlamda, altın yakalıların temel vasıfları; kendilerini işlerine adamak, eğitim aracılığıyla sürekli kendilerini geliştirmek, esnekliğe ve mobiliteye sahip olmaları olarak ifade edilebilir (Koçak ve Uygun, 2011: 2771). Söz konusu tabaka, gelir ve denetim mekanizmaları üzerinden değerlendirildiğinde, hem egemen sınıfın oluşturduğu tahakkümün devamlılığının sağlanmasında etkin bir rol üstlenirler hem de niteliksel özellikleri gereği gelir ve statü endeksli kaygılar açısından proletaryadan ayrışırlar. Bu bağlamda, işçi sınıfına yönelik olan bu tahakkümün her seferinde yeniden üretilmesinde katkıda bulunan ve altın yakalılar olarak nitelendirilen profesyoneller, teknisistler ve diğer kafa işçileri, post-Marksist yaklaşım tarafından temkinli olarak yaklaşılan katmanları ifade etmektedirler (Öngen, 2014, s.217).

Marx'ın, dönüşen üretim ilişkilerinin orta sınıfların birikim sürecindeki rolüne her ne kadar yabancılaşma ve yedek emek ordusu biçiminde değinmiş olsa da bu tabakanın sınıfsal konumuna dair belirgin bir analiz sunamamış olmasının oluşturduğu boşluğu, Poulantzas, Wright, Charcedi vb. gibi post-Marksist düşünürler doldurmaya çalışmışlardır. Bu bağlamda, post-Marksist yaklaşım, artı-değer ilişkilerinden öte yapısal ilişkiler ve denetim ilişkileri üzerinden sınıf analizini açımlama yoluna gitmişlerdir. Bununla birlikte, teknolojik gelişmelerin yaşanması, mesleki iş bölümünün gayri maddi emek ekseninde yoğunlaşması, denetim mekanizmaları ve emeğin niteliği gibi unsurlar beyaz yakalıların sınıfsal konumların belirleyici aşamaları olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle 1990'ların sonunda Batı Avrupa ve ABD'de zenginliğin ve müreffeh yaşamın kültürel sermayesi olarak görülen ve altın yakalılar olarak nitelendirilen entelektüel emeğin bilişim çağına geçişle birlikte, bilgi-yoğun ekonomide söz sahibi olacak seçkin ve özgür bir kitle olarak tasarlanması beyaz yakalıların sınıfsal muğlaklığını pekiştirmiştir (Bora ve Erdoğan, 2016: 18). Post Marksist yaklaşım, beyaz yakalıların muğlak ve çelişkili yapısını detaylı bir biçimde ele alarak, klasik yaklaşımın mülkiyet odaklı sınıf şemasının, üretim ilişkilerinin dönüşümü sonucu toplumsal sınıfları ifade etmede eksik ve statik olduğuna dair eleştiriler getirerek beyaz yakalıların sınıfsal konumlarını belirginleştirmeyi hedeflemişlerdir.

Yapısalcı yaklaşımıyla çağdaş Marksist düşüncenin önemli temsilcilerinden biri olan Poulantzas, toplumsal sınıflar, üretim tarzları soyutlanmış bir biçimde ele alındıklarında, politik ve ideolojik açıdan sömüren sınıf ve yine aynı açıdan yönetilen sömürülen sınıf biçiminde temelde iki sınıf bazında nitelendirirken, bu yapıyı köleci üretim biçiminde efendi ve köleler, feodal üretim biçiminde lordlar ve serfler, kapitalist üretim biçiminde ise, burjuvazi ve işçiler biçiminde örneklendirmiştir (Poulantzas, 2013, s.274). Üretim biçimleri çoğaldıkça toplumsal sınıflarda çoğalacağını vurgulayan Poulantzas, hiçbir toplumsal formasyonun sadece iki sınıftan oluşmadığını, Fransa' da burjuvazi ve proletarya, iki temel sınıfı oluşturmakla birlikte, basit meta üretimine dayalı geleneksel küçük burjuvazi (zanaatkar,

esnaf) ve tekelci kapitalizme dayalı sistemde yer alan üretken olmayan ücretli olan yeni küçük burjuvazi de toplumsal sınıflar içinde yer aldığını vurgulamıştır (Poulantzas, 2013, s.274-275). Poulantzas, salt ekonomik kriterin toplumsal sınıfların konumlarını belirlemede yetersiz olacağını vurgulamakla birlikte sınıfsal konumların ve mücadelelerin belirleniminde toplumsal sınıfların ideolojik ve politik ilişkiler içindeki rolünün önem arz ettiğini ifade etmiştir. Bu çerçevede Poulantzas, beyaz ya da altın yakalı olarak nitelendirebileceğimiz teknisyen ve mühendislerin çelişkili konumunun salt ekonomik kriterle açıklanamayacağını ve bu kesimin sınıfsal konumu için ideolojik ve politik ilişkilerindeki rolünün tespiti gerekmektedir (Poulantzas, 2013, s.275).

Poulantzas'ın yapısalcı sınıf analizine göre, her işçi ücretli olmakla birlikte her ücretli işçi değildir. Bu çerçevede altın yakalılar olarak nitelendirilen teknisyenler ve mühendisler tam olarak işçi sınıfa dahil edilemezler. Bunun nedeni, toplumsal iş bölümünde teknisyen ve mühendislerin çelişkili bir rolünün söz konusu olmasıdır. Ekonomik ve teknik açıdan artı değer üretimine zamanla katkılarını artıran bu kesimin aynı zamanda, emek sürecinin despotik örgütlenmesinin denetlenmesinde de rol aldığını gözlemlenmektedir (Poulantzas, 2013, s.277). Kapitalist üretim ilişkilerinde yönetim ve denetim mekanizması, bizzat ücretli yönetici ve denetçiler eliyle işçi sınıfı üzerinde bir tahakküm oluşturmasını zorunlu kılmakla birlikte, üretici işgücü içinde yer aldıklarında bile ücretli yönetici ve denetçilerin işçi sınıfı ile kutuplaşmalarına zemin hazırlar (Poulantzas, 2013, s.280). Poulantzas, proletarya içinde kabul etmediği ve "yeni küçük burjuva" olarak orta sınıflara dahil ettiği üretken olmayan emeği, ideolojik ve politik ilişkilerdeki rolü nedeniyle özgül sınıfsal çıkarlara sahip olduğunu vurgulayarak, yeni küçük burjuvayı "katman" yerine "sınıf" olarak nitelendirmiştir (Poulantzas, 2013, s.442-443).

Poulantzas, beyaz yakalıların ya da yeni küçük burjuvazinin tekelci kapitalist üretim ilişkileri içinde işçi üzerinde bir otorite ve ideolojik tahakküm uyguladığını vurgulamakla birlikte işçi sınıfıyla yapılacak olası ittifaklarda bile yeni küçük burjuvaziye karşı temkinli olunması gerekliliğinden bahseder (Poulantzas, 2013, s.454). Sadece üretken emeği proletarya içine dahil eden Poulantzas, proletaryanın hacmini daralttığı gerekçesiyle önemli ölçüde eleştirilmekle birlikte tüm ücretlilerin proleter olarak değerlendirilmesinin sınıf analizini sadece bir eşitsizlik meselesine dönüşeceği konusunda kaygılıdır (Poulantzas, 2013, s.442). Öyle ki, temel sorunun bir eşitsizlik meselesine indirgenemeyecek kadar karmaşık olduğunu ve sosyalizme geçişte proletaryanın hegemonik bir güce sahip olması gerektiğini ve bu nedenle sınıfsal konumlar ve ittifaklar hususunda temkinli davrandığını söylemek yanlış olmaz (Poulantzas, 2013, s.442). Poulantzas, tekelci kapitalist üretim ilişkileri sonucu proletarya yerine yeni küçük burjuvazinin genişlediğini ifade etmekle birlikte her ne kadar emek güçlerini satan ücretli olsalar da artı-değer üretimi yoluyla sömürülmedikleri ve bireyci saiklerle pozisyon aldıkları için proletaryaya dahil edilemeyeceğini vurgular (Poulantzas, 2013, s.281). Marx'ın yapıtlarında üretken emek tanımının net olmaması işçi sınıfın kapsamına yönelik tartışmaları beraberinde getirmekle birlikte Poulantzas üretken emeği işçi sınıfına dahil ederek ve kolektif işçiyi üretken emek olarak yorumlamayı tercih etmiştir (Öngen, 2014, s.84).

Post-Marksist sınıf yaklaşımının bir diğer önemli temsilcisi Wright'a göre, tüm ücretlileri işçi sınıfı olarak tanımlamanın sınıf oluşumunu, sınıf bilincini ve sınıf mücadelelerini tanımlamak için tatmin edici bir zemin oluşturmaz (Wright, 2016, s.52-53). Wright, orta sınıf meselesini çözebilmek için iki göreve atıfta bulunur; bunlardan ilki işçi sınıfını işçi olmayan ücretlilerden ayırt edilecek kriterleri oluşturma, ikincisi ise bu kriterler ekseninde işçi olmayan ücretlilerin mevkilerinin kavramsal statüsünü netleştirme olarak ifade edilebilir (Wright, 2016, s.51). Bu bağlamda Wright, kapitalist üretim ilişkilerinin çelişkili çıkarlar üretmesi nedeniyle bu çelişkili çıkarların ikisinde de pay almaya çalışan orta sınıfların çelişkili konumunu dikkate almıştır (Wright, 2016, s.58). Buna göre, sınıfları belirlerken Marksist saiklerle üretim araçlarının mülkiyeti çerçevesinde hareket etmekle birlikte orta sınıfların çelişkili konumunu belirlemek için otorite ve vasıf gibi Weberci argümanları kullanmıştır. Bu çerçevede Wright'a göre çelişkili konumlar; burjuvazi ile proletarya arasında yer alan yöneticiler, proletarya ile orta sınıflar arasında yer alan yarım bağımsız çalışanlar ve burjuvazi ile orta sınıflar arasında yer alan küçük işverenler olarak ifade edilebilir.

Wright'a göre, sınıf ilişkisi ve sınıf yapısını; sınıf bilinci, sınıf oluşumu ve sınıf çatışması kavramlarını anlamak istiyorsak, ücret veya maaş karşılığı çalışanlar arasındaki katmanlaşmayı da anlamamız gerekir (Wright, 2014, s.21). Wright'a göre, parasal sermaye, fiziki sermaye ve emek üzerindeki denetim ilişkileri olmak üzere sınıf ilişkilerinin üç kriteri ya da boyutu bulunmakla birlikte bu ilişkilerin her

birinde belirli denetim düzeyleri vardır (Wright, 2016, s.61). Wright bu denetim düzeylerini; kişinin dolaysız emek sürecindeki denetimi, kişinin kendi fiziki üretim araçları üzerindeki denetimi ve yatırımlar üzerindeki asgari bir denetim olarak ifade etmiştir (Wright, 2016, s.62). Bu bağlamda, teknik ya da profesyonel konumda yer alanların çelişkili konumunu denetim ilişkilerindeki farklılık özelinde açımlama yoluna gitmiştir. Öyle ki Wright, teknik konumda yer alan altın yakalıların sermayenin denetiminde ücret karşılığı emek güçlerini satmaları nedeniyle proleter konumda yer alırken, kendi dolaysız emek süreçleri üzerinde tam denetime sahip oldukları için küçük burjuva konumunda yer alması nedeniyle çelişkili bir mevkiyi temsil ettiğini iddia ederek, denetim süreçlerinin gerekliliğini vurgulamıştır (Wright, 2016, s.62).

Denetim emeğini "yeni orta sınıf" olarak tanımlayan Carchedi, söz konusu emek türünü, hem kolektif işçinin işlevlerini hem de eş anlı olarak sermayenin işlevlerini yerine getirdiği için proletarya olarak değerlendirmemiştir. Carchedi'ye göre, yeni orta sınıfın gelirlerinin bir kısmı emek güçlerinin değerinden ve geri kalan kısmı ise işçi sınıfı karşısındaki imtiyazlı tutumlardan oluşmaktadır. Yeni orta sınıf, işçi ile sermaye arasında yer almakla birlikte sermaye kesimine daha yakın bir konumda yer alır (Akbaş, 2013, s.130). Carchedi'ye göre, yeni orta sınıf tekelci kapitalizmin ve anonim şirketleşme sürecinin başlamasıyla gündeme gelmiştir. Sermayenin küreselleşmesiyle birlikte gerçek mülkiyet ilişkisinden bir kopuş söz konusu olmuştur. Bu çerçevede, yeni orta sınıf, hem emeğin hem de sermayenin yanında olmakla birlikte hem sömüren hem de sömürülen konumda yer aldığı için çelişkili bir pozisyonda yer almaktadır (Akbaş, 2013, s.30).

Post-Marksist düşünürlerin orta sınıfların sınıfsal konumlarına ve birikim rejimindeki çelişkili rollerine yönelik analizleri, proleterleşmeye mahkum olacağı öngörülen bir kitlenin sınıfsal bir konum ve bilinç atfedilmeksizin geçicileştirilmesinin önüne bir bent çektiği ifade edilebilir. Ancak, post-Marksistlerin orta sınıfları dönüşen üretim ilişkilerine entegre edecek bir kuram ve tartışma ortamı temin edememiş olmaları, esnekleşen üretim ilişkilerinde beyaz yakalıların prekaryalaşmaya maruz kalmasının ve kırılganlaşan hayatlarının açımlanmasında sınıfsal yaklaşımların yetersiz kalmasında kendisini göstermektedir. Bunun sonucu olarak genellikle sınıfsız yaklaşımların ağırlıklı olarak prekaryalaşma sürecini yorumladığı ifade edilebilir.

4. Beyaz Yakalıların Prekaryalaşmasının Sınıfsal Sonuçları

4.1. Esnekleşme sürecinde prekaryalaşmanın sınıfsal boyutları

1980'lerden sonra neoliberal politikalar ekseninde emek maliyetlerinin yükseleceği ve sermayenin ucuz işgücünün olduğu bölgelere yatırım yapacağı gerekçesiyle emek piyasasının esnekleştirilmesi, Reagan ve Thatcher yönetimlerinde "kalbi ve ruhu değiştirmek" amacıyla bir gereklilik olarak ilan edildi (Rossi, 2018, s.126-127). Kapitalist yeniden üretim ilişkilerinin neoliberal formunda gündeme gelen esneklik, emeğin sermaye tarafından, kurallardan bağımsız olarak, hareket serbestisine sahip ve sorumluluk almaktan özgürleşmiş sermayenin belirlediği koşullar çerçevesinde istihdam edilebilme serbestisi olarak vurgulanabilir (Bauman, 2018, s.119). Güvencesizlik ise, sermayenin özgürlüğünü ve sorumsuzluğunu besleyen yerel politikalara bağımlı emeğin iş güvencesinden ve sosyal haklardan yoksun bir biçimde gelecek kaygısıyla yaşamak zorunda bırakılması olarak ifade edilmekle birlikte esneklik ücretli emeği parçalama, güvencesizlik ise bütünleştirme potansiyeli içermektedir (Oğuz, 2014, s.9-10). Güvencesizliğin ücretli emek üzerinde derin tezahürlerine neden olan esnekleşme süreci; talepteki değişmelere bağlı olarak ücretlerin düşürülmesini kolaylaştıran "ücrette esneklik", firmaların istihdam düzeylerini ayarlamalarını kolaylaştıran "istihdamda esneklik", firma için çalışanların transferini kolaylaştıran iş esnekliği ve emeğin vasıflılığının dizayn edilmesini kolaylaştıran "vasıflarda esneklik" gibi boyutlar içermektedir (Standing, 2015, s.19).

Neoliberal esnekleşme kapsamında, vasıflı emeğin metalaştırılması ve değersizleştirilmesi, emeğin her an vazgeçilebilir bir konumda olması nedeniyle kaygıdan ve korkudan beslenmesi, emeğin kırılganlıklarının derinleşmesine zemin hazırlamaktadır. Marx'a göre, kapitalist üretim ilişkilerinin dönüşümü emeğin yoğunlaşması ve üretkenliğinin artması ile elde edilecek artık değer sermayenin zenginleşmesini sağlarken, emeğin sefaletine, güvencesiz ve istikrarsız çalışma koşullarını pekiştirmektedir. Öyle ki, Marx, geç kapitalizm sürecinde daha derinleşmiş boyutlarının yaşandığı güvencesiz ve istikrarsız çalışma koşullarını sürecini şu sözlerle vurgulamıştır: "...kapitalist, gittikçe artan ölçüde hünerli işçileri daha az hünerli olanlarıyla, olgun emek gücünü henüz olgunlaşmamış emek

gücüyle, erkek işçileri kadın işçilerle, yetişkin işçileri genç işçilerle ya da çocuklarla değiştirerek, aynı miktarda sermaye ile daha fazla emek gücü satın alır. Bundan dolayı, birikimdeki ilerlemeyle birlikte, bir yandan, daha büyük bir değişir sermaye, daha fazla sayıda işçiyi işe sokmaksızın, daha fazla emeği; öte yandan, aynı büyüklükteki değişir sermaye, aynı büyüklükteki emek gücü kütlesiyle daha fazla emeği ve son olarak, daha yüksek nitelikteki emek güçlerini işten çıkarma yoluyla, daha düşük nitelikteki emek güçlerini harekete geçirir″ (Marx, 2016, s.614).

Esnekleşen üretim ilişkileri çerçevesinde zaman-mekan kontrolü ücretli emeğin elinden alınmakla birlikte çalışma ve dinlenme zamanı arasındaki mesafenin ortadan kalkması emek ile sermaye arasındaki ilişkiyi geçici ve istikrarsız hale getirmiştir. Bu bağlamda, zaman-mekan açısından bir araya gelemeyen emeğin çalışma süreleri ve çalışma ortamına yönelik ortaklaşamama durumu kolektif düşünceyi arka plana atmakla birlikte bireyselleşmenin bilinçli bir tercih biçiminde ambalajlanmasına zemin hazırlar (Beck, 2011, s.214-215). Esnekleşmeyle birlikte artan belirsizlik, öngörülemez bir risk toplumunu ve bireyselleşmiş sorumluluk altında mücadele edilen güvencesizliği hesaplanamaz kılarak kırılganlığı derinleştirmektedir (Beck, 2000, s.3-4). Bunun sonucunda kolektif aidiyetlerden ve özgürlüklerini temin edecek imkanlardan yoksun, olmak istedikleri bireye erişememenin verdiği hayal kırıklığını iliklerine kadar hisseden yitik bireylerin üretimi, eğretileşen çalışma ilişkileri ekseninde sürdürülebilir kılınmaktadır (İlhan ve Yılmaz, 2017, s.1783). Lorey, esnekleşen üretim ilişkileri, güvencesizliği ücretli emeğin hem çalışma ilişkilerini hem de toplumsal ağlarını dönüştüren yeni bir tahakküm biçimi olarak tanımlar (Vatansever, 2018, s.19-20). Bourdieu ise bu süreci, "korkunun yapısal şiddeti" olarak tanımlamakla birlikte ücretli emeğin bireyselliğini esnek-sömürü ilişkileri ekseninde telafi edilmesi mümkün olmayan bir güvencesizlik çıkmazı olarak betimler (Bourdieu, 2006, s.84; Vatansever, 2018, s.18).

1970'lerde, Avrupa'da ücretli istihdam edilenlerin % 80'i süresiz iş sözleşmesine tabi olmakla birlikte esnekleşen üretim ilişkileri çerçevesinde özellikle kadınların ve gençlerin muhatap olduğu iş sözleşmelerinin 2/3'ünden fazlası süreli ve geçici bir niteliğe bürünmüştür (Bora ve Erdoğan, 2016: 19-20). Buna karşılık Avrupa'da sendikaların tavrı, ücretlerde azalmaya karşın çalışma sürelerinin azaltılmasını destekleyerek işsizliğe belli bir ölçüde çözüm sağlanacağı öngörüsüyle esneklik uygulamalarına razı olmak biçimindedir. Bu çerçevede 1990'lardaki İtalyan sendikalarının anlayışı, "daha az iş, herkese iş" şeklinde özetlenebilir. Volkswagen'ın 1990'lardaki 30 bin işçiyi işten çıkarmak yerine uyguladığı, ücretlerin % 20 düşürüldüğü dört günlük çalışma süreci maliyet baskısı gerekçesiyle sonlandırıldı. Danimarka'da işsizliği % 1,6 seviyesine indiren güvenceli esneklik modeli, işsizlik parasının garanti edilmesiyle sendikalar tarafından onaylanmış olmakla birlikte İskandinav ülkelerinin dışındaki ülkelerde bu uygulamanın güvencesizliği pekiştirdiği gözlemlenmiştir (Bora ve Erdoğan, 2016: 20). 1990'lardan itibaren ABD'nin istihdam kapasitesi bakımından en büyük firmasının, diğer firmalara parça başı işgücü sağlayan tedarikçi bir firma niteliğine bürünmesi geçici istihdam ilişkilerini pekiştirmekle birlikte sendikaları da işlevsizleştirmektedir (Bora ve Erdoğan, 2016: 20-21).

Küreselleşmeyle birlikte hareket kabiliyetine sahip sermayenin toplumsal olarak üretilen riskler karşısında sorumluluk almaması, neoliberal devletin bu sorumsuzluğu destekleyen tutumu ve yatırımcıyı cezbedebilmek için sübvansiyonlar uygulaması, ücretli emeğin her türünü etkilemekle birlikte özellikle beyaz yakalıların vasfını kaybetmesine ve sınıfsal zeminlerinin kayganlaşmasına sebebiyet vermektedir (Standing, 2015, s.98). 19. yüzyılda küçük burjuvazi, çökmekte olan düzenin işlevsizleşen bir unsurunu ifade ederken, bugün, işlevini yitirmemiş ama değersizleştirilmiş ve güvencesizleştirilmiş olarak gündeme gelen beyaz yakalıların sınıfsal muğlaklıklara mahkum edilmesi söz konusudur (Vatansever, 2018, s.194). Enformasyon kapitalizminde zihinsel emeğin otonomlaşmasına ve değerlenmesine yönelik eğilimleri sekteye uğratan neoliberal politikalar, sanayileşme sonrası fiziksel emeğin metalaştırılarak değersizleştirilmesinde olduğu gibi zihinsel emeğin prekaryalaşmaya uğramasına neden olmuştur. Neoliberal politikalar ekseninde, zihinsel, duygulanımsal ve bilişsel emek türlerinin talebe endekslenerek metalaştırılması, vasıflı emeğin prekaryalaşmaya maruz kalarak esnekleştirilmiş çalışma koşullarında güvencesizliği deneyimlemeleri, klasik Marksist yaklaşımın iddia ettiği proleterleşme sürecinden ziyade prekaryalaşmayı öncelemektedir. (Vatansever, 2018, s.182-189).

Prekaryalaşma, bireyin, sistemin dışına atılma korkusundan dolayı, vasıfsızlaştırılmayı, hiçleştirilmeyi ve sömürülmeyi içselleştirmesi süreci olarak tanımlanabilir. Bu bağlamda prekaryalaşma, bireyin şahsi

ve mesleki vasıflarının önemsizleştirilmesi ve geleceğinin muğlaklaştırılması olarak nitelendirilebilir (Vatansever, 2013, s.7). Ücretli emeğin tanımı gereği üretim araçlarından yoksun olması yapısal olarak güvencesizliğin en somut kanıtı olmakla birlikte, refah devleti uygulamalarıyla bu güvencesizlik görünmez hale gelirken, neoliberal politikaların emek piyasasını esnekleştirmesiyle yeniden görünür kılınmıştır. Bununla birlikte, neoliberal politikalar, emeğin çalışma koşullarının yanında, bireysel ve toplumsal yeniden üretim sürecini de güvencesiz kılmıştır (Oğuz, 2014, s.19). Kapitalist üretim ilişkilerinin neoliberal dönüşümü hem proletaryanın kendi içinde katmanlaşarak sınıf içi dayanışmanın ve mücadelenin zayıflamasına hem de beyaz yakalıların prekaryalaşarak çelişkili sınıfsal konumlarının muğlaklaşmasına neden olmaktadır.

Standing, prekaryalaşma sürecini, beyaz yakalıların proleterleşmesi olarak değil, prekarya isminde yeni bir sınıfsal oluşum olarak nitelendirir. Standing proletaryayı, erken dönem kapitalizmin koşullarıyla yorumlayarak, uzun dönemli, istikrarlı, sosyal güvenlik kazanımlarının sağlamlaştırıldığı ve ileriye dönük belirgin çalışma ilişkilerinin bulunduğu bir düzlemde konumlandırır. Prekarya ise, orta sınıf statüsünü kaybetmiş olmakla birlikte, sabit ve öngörülebilir maaşa ve çalışma ortamında geleceğe dair bir öngörüye sahip değildir. Küreselleşmeyle birlikte eşitsizliklerin arttığını vurgulayan Standing, esnekleşen emek piyasasında sınıfın kaybolmadığını ancak parçalı küresel bir sınıf görüntüsünün oluştuğunu vurgular (Standing, 2015, s.20-21).

Standing'e göre prekaryanın ayırt edici özelliği, elde ettiği ücret düzeyinden ziyade ihtiyaç duyduğu zamanlarda yakın çevreden, devletten ya da şirketten destek görememesi ve yeterli birikime sahip olmamasıdır (Standing, 2015, s.29). İstihdam edildikleri işlerde bir gelecek olmamakla birlikte toplumsal hafızadan yoksun bir çalışma ortamında dayanışmadan yoksun bir yaşam biçimini kaygılı bir biçimde sürdürmeye çalışırlar (Standing, 2015, s.29). Esnekleşme sürecinde prekarya, kendisinin seçmediği koşullarda, nasıl ve ne şekilde talep edilmişse tam da o şekilde emek harcaması ve kurallara düşkünlük göstermesi beklenen bir konumdadır. (Standing, 2015, s.31). Bununla birlikte vasıflılığın esnetildiği çalışma koşullarında prekaryadan sürekli donanımlı kalabilmek için boş zamanını beşeri sermayesini geliştirmesi beklenmektedir. Bunun sonucu olarak boş ve çalışılan zaman ayrımı silikleşmekte ve prekarya yaşamını çalışmaya vakfetmektedir. Bu çerçevede prekarya sistematik bir güvencesizliğe mahkum edilmiş durumdadır (Standing, 2015, s.259).

Özellikle beyaz yakalılara yönelik prekaryalaşma sürecinin gelişimini vurgulayabilmek için istihdam ilişkilerinin standart dışı ve kırılgan bir niteliğe dönüşümüne dair istatistiki verileri incelemek gereklilik arz etmektedir. Öyle ki, OECD ve ILO gibi küresel organizasyonların ortaya koyduğu veriler son yıllarda hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler bazında standart dışı ve kırılgan istihdam ilişkileri çerçevesinde -geçici sözleşmeli ve yarı zamanlı çalışma ilişkileri- prekaryalaşma sürecinin yoğun bir biçimde işlediğini ifade etmektedir. Standing'e göre, geçici çalışma ilişkileri OECD ülkelerinin tümünde yeni işler için bir norm halini almaktadır. Özellikle 2008 yılında yaşanan finansal kriz ve paralel olarak gelişen ekonomik durgunluk, firmalara tam zamanlı işçilerden kurtulma şansı tanımakla birlikte geçici istihdamı yaygınlaştırma zemini sağlamıştır (Standing, 2015: 65).

Uluslararası Çalışma Örgütü'nün yayınladığı rapora göre, dünya genelinde çalışanların sadece dörtte biri istikrarlı bir işte istihdam edilmektedir. "Dünyada İstihdam ve Sosyal Görünüm 2015, İşin Değişen Doğası" başlıklı bu raporda, küresel işgücünün %84'ünü kendi içinde barındıran bu ülkelerde çalışanların dörtte üçü, geçici ya da kısa sureli sözleşmelerle, çoğu zaman herhangi bir sözleşmenin bulunmadığı kayıt dışı işlerde, kendi hesabına ya da ücretsiz aile işlerinde çalışmaktadır (ILO, 2016: 31; Yılmaz, 2019: 1724). Bunun yanında beyaz yakalıların oluşturduğu mühendislik, doktorluk, akademisyenlik vb. birçok mesleki alanda istihdam ilişkileri daha esnek, geçici, güvencesiz ve istikrarsız bir yapıya bürünmektedir. Örneğin ABD'de 1973'ten 2005 yılına kadar olan dönemde akademi camiasında tam zamanlı görevlerde aşamalı bir düşüşün karşılığı olarak kısa-dönemli, geçici sözleşmelerde önemli artışlar yaşanmıştır (Kalleberg, 2009, s. 8-9; Yılmaz, 2019: 1724).

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), "Dünya Çapında Standart Dışı İstihdam" isimli 2016 yılına ait raporunda, geçici istihdam düzeyi Avrupa'da, yüzde 20'nin üzerinde yer almakla birlikte geçici istihdamın en yoğun yaşandığı ülkeler; Polonya, İspanya, Portekiz, Kıbrıs ve Hollanda'dır. Raporda, 2014 yılında Avrupalı geçici işçilerin yüzde 62'si kalıcı bir iş bulamadıkları için geçici olarak çalıştıklarını bildirdikleri vurgulanmaktadır. Asya'da, Bangladeş ve Hindistan gibi ülkelerde istihdamın

yaklaşık üçte ikisini ve Endonezya'da yaklaşık dörtte birini geçici istihdam oluşturmaktadır. Kayıt dışılığın yoğun yaşandığı Latin Amerika ülkeleri Peru ve Ekvador'da, ücretli çalışanların yaklaşık yüzde 60'ı geçici sözleşme ile istihdam edilmektedir. Afrika'da, Kenya'da her dört çalışandan biri, Zimbabve ve Mali'de üçte birden fazlası geçici istihdam edilmekle birlikte Etiyopya ve Tanzanya'da geçici istihdam oranı yüzde 50'nin üzerindedir (ILO, 2016:103-104).

ILO'nun raporuna göre, Avrupa'da her beş çalışandan biri yarı zamanlı istihdam edilmektedir. Özellikle Kuzey Avrupa, Birleşik Krallık ve İsviçre'de istihdam edilenlerin üçte biri yarı zamanlı istihdam edilmektedir. Raporda, Avrupalı yarı zamanlı istihdam edilenlerin yaklaşık üçte biri tam zamanlı bir iş bulamadıkları için bu istihdam biçiminin içinde yer almaktadırlar. Yunanistan, İspanya, Fransa, İtalya, Kıbrıs, Macaristan, Portekiz ve Slovakya gibi ülkelerde yarı zamanlı istihdam son on yılda oldukça şiddetlenmiştir. Avustralya, Kanada, Yeni Zelanda ve İsrail gibi diğer gelişmiş ülkelerde çalışanların üçte biri yarı zamanlı istihdam edilmektedir. Ayrıca, Asya'da, Endonezya, Vietnam, Filipinler ve Hong Kong'da yarı zamanlı istihdam yaygınlaşmakla birlikte Latin Amerika ülkelerinde; Brezilya'da yüzde 15 civarında ve Meksika'da yüzde 20 civarında sabit kalmıştır (ILO, 2016:105).

4.2. Prekaryalaşan beyaz yakalılarda sınıf bilinci

1980'lerde kapitalizmin, neoliberal politikalar çerçevesinde orta sınıfın başına ördüğü zenginleşme ve refah artışı vaadinin, bu sınıf tarafından bu kadar benimsenmesinin temel nedeni, orta sınıfların kültüründe yer alan dirayetsizliğe düşmeme kaygısıdır (Bora, 2014, s.27). Eski orta sınıfların gündelik yaşantısında, kariyer planlamalarında, ebeveyn olarak çocuklarına yönelik geleceğe dönük planlamalarında ipleri bırakmama kaygısı ne kadar baskınsa, yeni orta sınıfın vizyonu genişletme ve fırsatları kaçırmama yönünde dirayetsizliğe düşme kaygısı da o kadar baskın gelmektedir (Bora, 2014, s.27).

O halde orta sınıf, bilinçsizlikten beslenen ya da sınıfsal konumunun farkında olmayan bir sınıf olmamakla birlikte, neoliberal politikaların dayattığı hedonizmin yarattığı kaygıların yanılgısıyla, kaygan bir sınıfsal zeminde uzaklaşmak istediği proleteryaya zamanla biraz daha yaklaşan bilinçli, aşağıyla yukarının fevkalade ayırdında olan bir sınıf olarak tanımlanabilir (Gülhan, 2014, s.73). Gülhan' ın da ifade ettiği üzere, Bourdieu' nun "Ayrım" isimli eserinde vurguladığı alladoxia; aşağıyla yukarının fevkalade ayırdında olan orta sınıfın ya da yeni küçük burjuvazinin bilinç çatışmasını, egemen sınıfın bilincine öykünerek aşmaya çalışması anlamına gelir ve marka, haz ve meta fetişinin hükmettiği bir egemen sınıf öykünmeciliğiyle, bu sınıfın kendi sınıfsal farkındalığından uzaklaşmasıyla süreç devam eder (Gülhan, 2014, s.74; Bourdieu, 2015, s.524). Orta sınıfın ya da yeni küçük burjuvazinin alladoxia' sının nesnesi kentsel mekandır. Bu bağlamda, yeni küçük burjuvazinin kentte varlığını kurması ve kent hayatına dönük imgelerin, fikirlerin ve bilincin yoğunlaşmasıyla; gösterişçi tüketim kalıplarından ve sanatın metalaşmasından oluşan bir ideolojik sarmalın içinde kaygılarıyla ve hazlarıyla sürekli kendisini yeniden konumlandırmaya çalışır (Gülhan, 2014, s.75).

Kapitalist üretim sisteminin, 1990' lardaki ve 2008' deki krizler gibi meydana gelen çelişkilerinin bir sonucu olarak, geleneksel orta sınıf (esnaf-zanaatkar) birçok alanda tasfiye edilip marjinalleşmeye mahkum olurken, tahsilli orta sınıfın (beyaz yakalı) iktisadi ve toplumsal statüsünü sarsılarak, özellikle tahsilli orta sınıfın en çok kaygılandığı alan olan "güvencesizlik" mefhumunu iliklerine kadar hissederek hoşnutsuzluğuyla sistemin ayağına dolandı (Bora, 2014, s.28). İşte bu statü kaygılar ve kaybediyor olmanın verdiği hoşnutsuzluk, orta sınıfın alladoxia' sının nesnesi olan kentsel mekanda tezahür eden rantçı mekansal dönüşüm süreci elbetteki orta sınıf üzerinde, egemen sınıfa öykünmeyen, kendi gerçekliğine dair bir bilinç oluşmasına neden olmuştur. Bu bilinç, sistemin oluşturduğu hegemonik barikatlara karşı bir mücadele refleksi ortaya koymuştur.

Beyaz yakalıların süreç içerisinde vasıfsızlaştırılarak kendi emeğine yabancılaşmaları, sahip oldukları diplomaların sağladığı güven duygusunun zamanla yerini güvencesizliğe bırakmasıyla bir statü kaybı ve değersizleşme sürecinin kaçınılmaz olduğunu ifade etmektedir (Bora, 2014, s.29). Geç kapitalizm sürecinde üretim ilişkilerinin esnekleşmesiyle, egemen sınıf dışındaki diğer toplumsal sınıfların konumlarını güvencesizlik ve mülksüzlük ekseninde paydaş haline getirdiği halde, ara tabakaların heterojenlikleri önemsizleşerek kolektif bir dayanışmaya dönüşmediği gibi farklılıkların derinleşerek bireysel mücadeleye mahkum olduğu görülmektedir.

5. Sonuç

Klasik Marksist yaklaşım, geçici olarak nitelendirdiği ve sınıfsal bir konum atfetmediği orta sınıflara, nihai olarak proleterleşeceği öngörüsüyle ve olası sınıfsal mücadelelerin ve bilincin zedelenmemesi maksadıyla temkinli olarak yaklaşmışlardır. Marx'ın kapitalist birikim rejimindeki sömürü sürecinin meydana getirdiği antagonistik yapıyı vurgulamak maksadıyla sınıfları soyutlayarak ikili yapıya entegre etmesi klasik Marksist yaklaşımın muhafazakar bir konumda yer almasına sebebiyet vermiştir. Söz konusu muhafazakarlık, artı-değer ilişkilerindeki mülkiyet odaklı yaklaşımın soyutlanan ikili sınıf yapısının dışına çıkılmadan sınıfsal çıkarımlarda bulunma düzleminde konumlanır. Marx her ne kadar dönüşen kapitalist üretim ilişkilerinin sınıfsal konumları da dönüştüreceği, büyüyen orta sınıfların niteliği ve sermayeye bağımlı hale gelerek sınıfsal konumunu yitiren eski burjuvazi çerçevesinde dinamik bir sınıfsal örüntüye dair analizin niteliği çerçevesinde ipuçları vermiş olsa da klasik Marksist yaklaşım sınıfları statik ve dar bir kalıba indirgeyerek orta sınıfları proleterleşmeye mahkum olan katmanlar zemininde değerlendirmişlerdir. Proleterleşme süreci iktisadi olarak beyaz yakalıların işçileşmesi olarak değerlendirilebilir görünmekle birlikte sınıfsal bilinç ve mücadeleler açısından ideolojik ve politik farklılıklar dikkate alınmadığı takdirde, niceliksel genişlemenin niteliksel bir yanılgıya dönüşmesi olasılığı dikkate değerdir. Öyle ki, post-Marksist düşünürlerin orta sınıfları tanımlamaya yönelik analizleri bu yanılgı olasılığını güçlendirir niteliktedir.

Post-Marksistler, ikili sınıfsal soyutlamanın kapitalist üretim ilişkilerinin dönüşümüne bağlı olarak farklılaşan sınıfsal konumları ve çözülen sınıfsal mücadeleleri açımlayabilmek için, politik ve ideolojik bağlamda altyapı-üstyapı ilişkileri, sömürü ve tahakküm ilişkileri ve denetim mekanizmaları gibi mülkiyet ilişkilerinin sınırlarının dışına çıkmayı gerekli görmüşlerdir. Bu çerçevede, orta sınıflara dönüşen üretim ilişkilerinin ideolojik ve politik düzleminde nasıl bir rol atfedildiğini, bölüşüm sürecinden nasıl bir pay verildiğini ve eş anlı olarak hem sömüren hem de sömürülen konumunun muğlak ve çelişkili içeriğini sınıf bilinci ve sınıfsal mücadeleler ekseninde tanımlamaya çalışmışlardır. Post-Marksist yaklaşım, orta sınıfların tanımlanmasına dair kendi aralarında tam manasıyla bir konsensüs oluşturamamakla birlikte orta sınıf meselesini belli ölçülerde eksik bırakmışlardır. Post-Marksistler her ne kadar orta sınıflara yönelik klasik Marksist anlayışının mülkiyet ilişkileri eksenindeki ikili sınıf yapısını aşmaya çalışmış olsalar da, gerek sosyalizmin geleceğine dair gerekse proletaryanın devrimci potansiyelinin zedeleneceğine dair kaygılar nedeniyle orta sınıfların birikim rejimindeki rolünün çelişkili niteliğinin zaman-mekan ilişkileri bağlamında eksik değerlendirmişlerdir. Öyle ki, beyaz yakalıların prekaryalaşma süreci, proletaryanın güvencesizliğe dair deneyimlerinden çok daha derin boyutlarının kolektif dayanışma ilişkilerinden uzak bir düzlemde gerçekleşmesine rağmen sürecin söz konusu yaklaşımlar özelinde proleterleşme olarak algılanmasına zemin hazırlamaktadır.

Beyaz yakalıların prekaryalaşma sürecinin proletaryanın hacmini genişlettiği ve sınıfsal mücadelelerin OWS, Arap Baharı, Gezi Parkı vs. gibi yeni toplumsal hareketler özelinde devrimci potansiyelinin pekiştiğine dair yaklaşımlar, güvencesizlik paydasında ortaklaşmaları beklenen ücretli emeğin aksine, esnekleşen çalışma ilişkilerinde bireyselleştiğine tanıklık edilmektedir. Esnekleşen birikim rejiminde daima sermayeye yönelik bir öykünme halinde olan beyaz yakalıların, zaman-mekan ilişkilerinin dönüşümüne bağlı olarak bireysel mücadeleler çerçevesinde zamanla güvencesizliği ve belirsizliği deneyimlemeleri, yaşamsal kırılganlıklarını pekişmesine sebebiyet vermektedir. Standing'in prekarya ismiyle tehlikeli ve oluşum halindeki bir sınıf olarak nitelendirdiği kitlenin önemli bir kesimini temsil eden beyaz yakalıların ve diğer prekaryalaşan unsurların parçalanan çalışma ilişkileri ekseninde bireyselleştirilmiş hayatları kaygı ve endişeyi körüklemenin ötesine geçemeyeceği öngörüsüyle sınıfsal ittifakların ve sınıfsal bilincin işlevsizleşeceği kanaatindeyiz. Bununla birlikte, üretim ilişkilerinin dönüşümüne bağlı olarak yeni sınıfların ortaya çıkma olasılığını prekarya özelinde değerlendirecek olursak, prekaryalaşan unsurların sınıfsal konumlar ve işbölümündeki roller eksenindeki heterojen niteliği, sınıfsal bilinç bazında değerlendirilecek olan kendisi için sınıf konumunun oluşmasına asla izin vermeyeceği ifade edilebilir. Öyle ki, her ne kadar oluşmakta olan bir sınıf olarak temellendirilmeye çalışılsa da, ortak yaşanmışlıklar ve geçmişi olmayan parçalanmış emeğin geleceğinden bahsetmek iyimser bir bakış açısını temsil etmektedir.

Kaynakça

Akbaş, K. (2013) "Sınıf ve orta sınıf tartışmaları arasında yaldızlı yakalılar: Avukatlar işçileşiyor mu?", *Praksis Dergisi*, 32(2), 115-144.

Balaban, U. (2013) "Faburjuvazi ve iktidar: Yakın Türkiye tarihinde sınıf ve siyasal islam", *Praksis Dergisi*, 32(2), 11-63.

Bauman, Z. (2018). *Kuşatılmış toplum*. (Çev. A. E. Pilgir) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Beck, U. (2011). *Risk toplumu, başka bir modernliğe doğru*. (Çev. K. Özdoğan – B. Doğan), İstanbul: İthaki Yayınları.

Beck, U. (2000). *The brave new world of work*. UK.: Polity Press.

Bora, T. (2014) "Gezi ve orta sınıf. *Birikim Dergisi,* 302, 23-33.

Bora, A., Erdoğan, N., Bora, T., & Üstün, İ. (2016). *" Boşuna mı okuduk?": Türkiye'de beyaz yakalı işsizliği*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Bourdieu, P. (2006). *Karşı ateşler*. (Çev. H. Yüksel). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Bourdieu, P. (2015). *Ayrım*. Ankara: Heretik Yayınları.

Gülhan, S. (2014). *Teşhisin tedhişinden çıkış: Gezi eylemleri üzerine sosyolojik bir araştırma için öneriler*, V. S. Öğütle ve E. Göker (Der.), Gezi ve Sosyoloji (s. 17-79) içinde. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

ILO – Uluslararası Çalışma Örgütü. (2016). Dünya çapında standart dışı istihdam. (Erişim: 25.04.2021), https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/---publ/documents/publication/wcms_534326.pdf

İlhan, S., ve Yılmaz, M. (2017). Güvencesizliğin bireysel-toplumsal yansımaları. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 6(3), 1774-1793.

Kalleberg, A. L. (2009). Precarious work, insecure workers: Employment relations in transition. American Sociological Review, 74, 1–22.

Koçak, O., & Uygun, B. (2011). Entelektüel sermayenin temel unsuru: Altın yakalılar. *Uluslar Arası Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildirileri*, *9*, 23-25.

Marx, K. (2016). *Kapital 1.Cilt*. İstanbul: Yordam Kitap.

Marx, K. ve Engels, F. (2007). *Komünist parti manifestosu*. İstanbul: Evrensel Basım Yayın.

Marx, K. ve Engels, F. (2015). *Alman ideolojisi*. Ankara: Sol Yayınları.

Marx, K. (1999). *Artı-değer teorileri*. Ankara: Sol Yayınları.

Marx, K. (1966). *Felsefenin sefaleti*. Ankara: Sol Yayınları.

Oğuz, Ş. (2014). Tekel direnişinin ışığında güvencesiz çalışma/yaşama: Proletaryadan "prekarya"ya mı?, *Mülkiye Dergisi*, 271, 7-24.

Öngen, T. (2014). *Promethus'un sönmeyen ateşi: Günümüzde işçi sınıfı*. İstanbul: Yordam Kitap.

Poulantzas, N. (2013). "Toplumsal sınıflar üzerine", J. Martin (Der.), *Poulantzas Kitabı* (s. 265-308) içinde. Ankara: Dipnot Yayınları.

Rossi, A. (2018). Neoliberal ruhlar. *Cogito*. 91, 121-153.

Savran, S. (2014). Sınıfları haritalamak: sınıflar birbirinden nasıl ayrılır?, S. Savran, K. Tanyılmaz ve E. A. Tonak, (Der.), Marksizm ve Sınıflar: Dünyada ve Türkiye' de Sınıflar ve Mücadeleleri (s. 25-67) içinnde. İstanbul: Yordam Kitap.

Standing, G. (2015). *Prekarya: Yeni tehlikeli sınıf*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Vatansever, A. (2013). Prekarya geceleri: 21.Yüzyıl dünyasında geleceği olmayan beyaz yakalıların rüyası, *L.A.Ü Sosyal Bilimler Dergisi*, 2, 1-20.

Vatansever, A. (2018). Proletarya ile orta sınıf arasında: Siyasi aktör olarak prekarya, Lütfi Sunar (Der.), Türkiye'de Toplumsal Tabakalaşma ve Eşitsizlik (s. 181-218) içinde. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Wright, O. E. (2014). "Neo-Marksist sınıf analizinin esasları", E. O. Wright (Der.), Sınıf Analizine Yaklaşımlar (s. 15-48) içinde. Ankara: NotaBene Yayınları.

Yıldız, O., ve Baş, M. (2017). Türkiye'deki orta sınıf tüketim alışkanlıklarının özellikleri. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi, 52*(1), 150-179.

Yılmaz, M. (2019). Neoliberal kapitalizmde istihdam ilişkilerinin dönüşen yapısı: Standart dışı çalışma formlarının yükselişi. Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 14(20), 1710-1734.

Research Article

Prekaryalaşma Sürecinde Beyaz Yakalıların Sınıfsal Açmazları

Class Impasse of White Collars in Precarialization Process

Emre EZGİN

Serbest Araştırmacı, Dr.

mr.ezgin@gmail.com

https://orcid.org/0000-0001-9455-4263

Extended Abstract

Purpose

In order to interpret the development of the precariatization process and its possible effects on the class position and class struggles of white-collar workers, we will first examine the classical Marxist assumptions of class analysis through the relations of "property" and "surplus value". In the following stage, we will examine the class approaches of post-Marxist thinkers and the possible consequences of these approaches within the framework of the organisational and qualitative transformations caused by the capitalist reproduction relations in the process of the reproduction of labour within the scope of distinctions such as "productive labour", "non-productive labour", "material labour" and "non-material labour". By doing so, we will comparatively examine whether the effects of precariatization process on white -collar workers should be explained through an approach that is not based on classes, or an approach that is based on a new class, or the proletarianization of existing strata.

The purpose of this study is to explore the transformation of the class positions of the middle-classes in the context of the flexible accumulation regime and the effects of this transformation on the axis of class struggles and class consciousness by determining whether a consistent analysis of the precariatization process of white-collar workers on the axis of Marxist class approaches is possible or not.

Design and Methodology

The practices of the flexible accumulation regime inherent in capitalist production relations, which deepen the precarity regarding labour relations, have brought to the forefront the class discussions in the middle-class analysis, especially since these practices cause the precariatization of white-collar workers. In this study, a qualitative research method, which includes a hypothetical discussion that questions the sufficiency of Marxist class analysis in explaining the precariatization process by comparing its classical and modern versions, was employed.

Findings

Although Marx gave clues within the framework of the quality of the analysis regarding a dynamic class pattern within the context of the growing middle-class and the old-bourgeoisie that has lost its prior class position by becoming dependent on capital, in which the transforming capitalist production relations would also transform class positions; the classical Marxist approach reduced classes to a static and narrow pattern and evaluated the middle-classes on the basis of strata that were doomed to proletarianization. Although the proletarianization process appears to be white-collar workers being workerized economically, the possibility of quantitative enlargement turning into a qualitative fallacy is remarkable if ideological and political differences in terms of class consciousness and struggles are not taken into account. So much so that the analyzes of post-Marxist thinkers to define the middle classes, strengthen the possibility of this mistake.

Although the post-Marxist approach cannot reach a total consensus within itself on the definition of the middle-classes, certain parts of this issue of the middle-class have been left incomplete by this approach. Despite the attempts of the post-Marxists to move past the bilateral class structure within the axis of the ownership relations inherent to the classical Marxist approach regarding the middle-classes, due to concerns both about the future of socialism and about undermining the revolutionary potential of the proletariat, they have deficiently evaluated the contradictory nature of the role of the middle-classes in accumulation regimes in the context of temporal-spatial relationships. Tough the precariatization process of white-collar workers is being realized on a plane that is far from collective solidarity and on much deeper dimensions than the experiences of the proletariat regarding precarity, it lays the groundwork for the process to be perceived as proletarianization, especially within the context of the aforementioned approaches.

The fact that the white-collar workers, who are in a constant state of imitation towards the capital within the accumulation regime that is becoming more flexible, experience precarity and uncertainty in due time within the framework of individual struggles that occur as a result of the transformation of the temporal-spatial relationships cause their vital fragilities to be reinforced. We are of the opinion that class alliances and class consciousness will become dysfunctional due to the foresight that the individualized lives of white-collar workers, who represent a significant part of the population that Standing named the precariat and described as a dangerous class in the process of emergence, and other elements that are under the process of being precariatized, will not go beyond inciting anxiety and worry in the axis of fragmented working relations. However, if we were to evaluate the possibility of the emergence of new classes due to the transformation of production relations within the context of the precariat, it could be said that the heterogeneous quality of the elements that are being precariatized in the axis of class positions and the distribution of labour will never allow the formation of a class position for itself, which will be evaluated on the basis of class consciousness. As a matter of fact, despite the attempts to provide foundations for it as an emerging class, discussing the future of fragmented labour without common experiences and past represents an optimistic point of view.

Research Limitations

The limitation of this study is the insufficiency and the repetitiveness of the literature containing the class-related discussions regarding this process, despite it having remarkable implications on the working relations of the precariatization process. Despite the increasing current impact and importance of the precariatization process in terms of statistical data and social relations, the lack of attention to this process disallows it from contributing to the problems inherent to the class-based approaches and causes the vulnerabilities created by the transformation of social networks in sociological terms not to be clearly understood.

Implications

In order to make visible the effects of the precariatization process on social relations, it is essential to bring the process to a debatable level in the light of more concrete data specific to the middle classes by minimizing the concerns that sterilize class discussions.

Originality/ Value

The originality of this research is that, in a period where class-based analyses are left out of focus, it renders a concept such as the precariatization, which is a process that has a determining role in both class relations and social relations, discussible once again on the basis of classes and sheds light on the qualitative and quantitative importance of the social effects caused by precarity.